

Стаття надійшла 06.10.2017 року

УДК 821.161.2.0.(092)

Лариса Задояна
(Умань, Україна)
e-mail: zadoyana_larisa@meta.ua

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ ПОЕТИЧНИХ РОЗДІЛІВ ЗБІРКИ СТЕПАНА ПАВЛЕНКА «ВІЧНІСТЬ ТАКА КОРОТКА»

У статті охарактеризовано ідейно-тематичне розмаїття поетичних розділів збірки Степана Онисимовича Павленка «Вічність така коротка». У яких Степан Павленко постає перед нами як справжній знавець української мови та літератури, неперевершений майстер слова. Поетичні розділи збірки «Вічність така коротка» («Віконце для трав», «Видючий пальчик», «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки») вміщують вірші про дітей і школу, про шкільні уроки, про мистецтво (пісенна тема), про війну, роздуми про життя та смерть, про сенс існування, про добро і зло, теплотою зігріті вірші про матір, про родину і сім'ю. Особливо гарна любовна лірика, де автор використовує гру слів. У віршах про природу Степан Онисимович описує сонце, вітер, дощ, сніг, пори року, птахів, звірів, дерева і квіти. Рідна мова у віршах Степана Павленка є величною і незрівнянною. Чимало у розділі пісенних текстів. Чудові балади, присвяти Лесі Українці. В останньому розділі «Мій двійнику у місячному сяйві» представлена добірка перекладів із улюбленого поета Степана Онисимовича Павленка – Генріха Гейне, адже автор німецьку мову знав чудово. Загалом, збірка Степана Павленка «Вічність така коротка» – цікава, захоплююча подорож у світ поезії.

Ключові слова: Степан Онисимович Павленко, ідейно-тематичне розмаїття, поетичні розділи, збірка «Вічність така коротка», вірші.

Задояна Л. Идейно-тематическое разнообразие поэтических разделов сборника Степана Павленко «Вечность так коротка».

В статтє дано характеристику ідейно-тематическому разнообразию поэтических разделов сборника Степана Павленко «Вечность так коротка». В которых Степан Павленко выступает перед нами как настоящий знаток украинского языка и литературы, непревзойденный мастер слова. Поэтические разделы сборника «Вечность так коротка» («Окошко для трав», «Видящий пальчик», «Улыбающиеся омонимы», «Омонимические загадки», «Стихи-загадки») вмещают стихи о детях и школе, школьных уроках, искусстве (песенная тема), войне, размышления о жизни и смерти, смысле бытия, добре и зле, теплом согреты стихи о матери, о семье. Особенно красивая любовная лирика, где автор использует игру слов. В стихах о природе Степан Анисимович описывает солнце, ветер, дождь, снег, время года, птиц, зверей, деревья и цветы. Родной язык в стихах Степана

Павленко – величественный и несравненный. Довольно много в разделе песенных текстов. Замечательные баллады и посвящения Лесе Украинке. В последнем разделе «Мой двойник в лунном сиянии» представлена подборка переводов из любимого поэта Степана Анисимовича Павленко – Генриха Гейне, ведь автор немецкий язык знал превосходно. В общем, сборник Степана Павленко «Вечность так коротка» – интересное захватывающее путешествие в мир поэзии.

Ключевые слова: Степан Анисимович Павленко, идейно-тематическое разнообразие, поэтические разделы, сборник Степана Павленко «Вечность так коротка», стихи.

Zadoyana L. The ideological and thematic variety of poetry sections in the collection «Eternity is so short» by Stepan Pavlenko.

The article describes the ideological and thematic variety of poetic sections in the collection of poetry «Eternity is so short» written by Stepan Onisimovich Pavlenko. Stepan Pavlenko appears in them before us as a true connoisseur of the Ukrainian language and literature, the unsurpassed master of the word. The poetic sections of the collection «Eternity is so short» («The Window for Herbs», «The Visional Finger», «Smiling Homonyms», «Homonymous Riddles», «Poems-Riddles») contain poems about children and school, school lessons, art (song theme) war, reflections on life and death, the meaning of existence, good and evil, warmed poetry about mother and family. Love lyrics are especially good, in which the author uses the game of words. In poems about nature, Stepan Onisimovich describes the sun, wind, rain, snow, seasons, birds, animals, trees and flowers. The native language of Stepan Pavlenko's verses is majestic and incomparable. There are many lyrics in the section. There are great ballads and dedications to Lesya Ukrainka. In the last section «My twin in the moonlight» there is a collection of translations of Pavlenko's favorite poet Henry Heine, as the author knew the German language perfectly. In general, the collection of Stepan Pavlenko «Eternity is so short» is an interesting and exciting journey into the world of poetry.

Key words: Stepan Onisimovich Pavlenko, ideological and thematic variety, poetic sections, collection «Eternity is so short», poems.

Біографія Степана Павленка тісно пов'язана із сільською школою. Їй Степан Онисимович віддав понад три десятиріччя, вчителюючи на Львівщині, Черкащині, Вінниччині. Останні дванадцять років пропрацював у селі Бабанка Уманського району.

Степан Павленко був людиною надзвичайною, талановитою, високо цінував, прекрасно знав українську літературу й мову. Мав звання старшого вчителя і вищу кваліфікаційну категорію. Як людина неординарна, Степан Павленко почав ще зі шкільних років писати вірші та прозу, друкуватися в періодиці («Дивослово», «Уманська зоря», «Літературна Україна», «Українська мова і література в школі»). Будучи вже учителем, знаходив час для творчості. Писав гарні вірші, педагогічні етюди, наукові й методичні статті, перекладав свого улюбленого Гейне. Але найголовнішим достоїнством письменник вважав незмірну любов до слова, і цю любов він прищепив дітям, онукам і вихованцям, де йому довелося працювати.

За життя Степан Павленко не встиг видати жодної своєї книжки. Тому збірник його творів під назвою «Вічність така коротка» прийшов до читача після смерті автора. По-справжньому письменник відкривається нам усіма гранями таланту лише тепер, у своїй збірці, до якої увійшло краще з його багатого літературного доробку.

Мета статті – дослідити ідейно-тематичне багатство поетичних розділів збірки Степана Онисимовича Павленка «Вічність така коротка».

Передусім зазначимо, що ця книжка цільна, гармонійна і поліфонічна. У ній представлено поезії для дорослих і вірші для дітей (розділи з кольоровими заставками «Віконце для трав», «Видючий пальчик», «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки»).

Попри те, що сама творчість краща від найкращої розповіді про неї, все ж спробуємо дати їй певну характеристику.

Яскраве світло на творчість Степана Павленка проливає передмова – «Підкова на щастя». У передмові Марина Павленко каже: «... ця книжка справді чимось нагадує духмяне плетиво зі щонайрізноманітніших квітів. Польових косариків і садових троянд, непримітних ромашок і пишних жоржин, тендітних лілей і мужніх підсніжників, запашних півників і барвистих айстр ... Ліричних і філософських поезій, дотепних оповідок і серйозних педагогічних етюдів, оригінальних мікробайок і гострої сатири, хитромудрих мовних загадок і “приблудних думок” ... Веселих, свіжих, світлих, таких не схожих між собою, *живих!*.. Кожна квіточка – вродлива й запахує по-своєму. Кожна тягнеться і горнеться до людей. Бо так уже вихована-викохана, бо в такому великому й місткому серці зростала ...» [1, с. 3]. І вже як коштовне обрамлення сприймається у цій книжці післямова «А яблунька зосталася живою!». У ній Наталія Зарудняк зазначає: «Степан Онисимович вчив бути у житті людьми мислячими, на його думку, більшість недоброго твориться не зі злої волі, а через бездумність, незнання, а тому треба бути освіченими і прагнути на все мати власний погляд» [1, с. 295]. У такому потужному освітленні чітко вимальовується постать Степана Онисимовича, невтомного трудівника педагогічної ниви, вчителя і письменника.

Як витончений лірик автор постає перед нами в першому розділі збірки «Віконце для трав», у якому представлено палітру поетичного доробку Степана Онисимовича. Цей розділ, згідно із задумом упорядників, побудований за порами року: літо, осінь, зима і весна. Більшість поезій у розділі – ліричні мініатюри, художні образки, філософські роздуми. Загалом вони відтворюють у всіх відтінках стан ліричного героя: від літньо-веселкового до прохолодно-зимового.

В одній із мініатюр читаємо: «*Ми всі трохи скульптори. День у день розминаємо глину уперту і виліплюємо себе*» [1, с. 16]. Саме оце «виліплюємо себе» можна вважати лейтмотивом усієї книжки. І читач має

змогу пересвідчитись, як це вдається авторові. Ми переконуємося, що поет справді писав так, як жив [1, с. 7]. Тут можна було б цитувати й цитувати, бо вірші Степана Павленка афористичні, в них немає надмірного захоплення складними поетичними образами і тропами. Та й декларативності і фальші в них не знайде і найприскіпливіший критик.

Досвідчене око легко виокремить серед віршів Степана Онисимовича і ранні: подекуди – наївні: «*Слуха цілий світ Пісеньку мою, Пісеньку з двох слів: “Я – люблю!”*» [1, с. 61]. Подекуди – по-юнацькому категоричні: «*Зневажаю звірів дресированих ...*» [1, с. 58]. Романтичні: «*... я, останній в роду Дон-Кіхота*» [1, с. 23] і – до болю щирі [1, с. 3]. Тут і далі цитуватимемо вірші за книгою «Вічність така коротка»:

*А сніг іде, мов спогади болючі,
А сніг іде, мов докори німі,
Що я живу не так, як жити мушу,
Що я живу не так, як жити міг ...* [1, с. 46].

По-своєму привабливі у Степана Павленка вірші про школу. «*... ставити “двійки” – не рвати ромашки. Зате ж як ромашково ставити “н’ять”!..*», – писав Степан Онисимович у вірші «В дитячому колі яка ж ти вродлива» [1, с. 30]. Для нього, вчителя, урок – «*сповідь про найдорожче, найсокровенніше*» [1, с. 37].

Учнів мав значно більше, ніж тих, хто безпосередньо сиділи на його шкільних уроках. Його учнями були і дорослі, й дошкільнята. За насупленими похмуро бровами – суцільна доброта і лагідна усмішка [1, с. 8].

Звертався у своїй творчості Степан Онисимович і до теми мистецтва. Як учитель-словесник не міг він оминати пісенної теми. А як людина, дитинство якої фактично минуло в повоєнне лихоліття, поєднав пісню з тим важким воєнним часом, у результаті чого народилася «Балада про українську пісню»:

*Коли на країну зловісно
Насунули полчища орд,
У військкомат прийшла пісня
Ї сказала: «Візьміть на фронт!»* [1, с. 69]

Позаяк ми вже звернулися до теми війни, то зазначимо, що ця тема у творчості Степана Павленка висвітлена і в інших поетичних творах: «Післявоєнні покоління ...», «Балада про чоботи», «Балада про материнське чекання».

*Слів є безліч, що варті ямбів.
Я ж готовий сказати відразу,
У котрих з них найбільше зваби.
Бо це слово – «війна»,
Бо це слово – «убито»*

*У найпрекраснішій фразі
«Війну – убито!»
Лиш би до неї дожити [1, с. 41].*

А чого варті вірші-медитації, у яких автор звіряється нам зі своїми роздумами про життя, про смерть, про сенс існування!.. [1, с. 4].
Вдумаймося:

*Вмерти не страшно,
Страшно умерти
і прорости з могили
не вишнею, не барвінком,
а будьяками [1, с. 17].*

Одвічна філософська тема добра і зла. Мабуть, немає у світі письменника чи поета, який би не торкнувся її. Не обійшов цієї теми своєю увагою і Степан Онисимович, що можна підтвердити низкою поетичних творів. Процитуюмо тільки окремі найбільш красномовні фрагменти:

*У людини із ока сльоза
по обличчю скотилась
і на землю, як яблуко з яблуні
гупнула [1, с. 18].*

*І все ж доведу я, що є ще дива,
В піску побудую розкішний вігвам
І до джерела докопаюся сам!..
Тоді його людям щасливо віддам [1, с. 19].*

Чимало у розділі й пісенних текстів («Біля криниченьки», «Журавлі», «Опадає листя», «Я стою біля ставу», «Пісня першого кохання», «Пісня ночі», «Біла вишня» тощо). Чудові балади, присвяти Лесі Українці. Лесею Українку Степан Павленко називає *Жінкою, яка зможе все* [1, с. 53]. Її слова – *променистим жаром, іскристими* [1, с. 52].

Особливою теплотою зігріті вірші про матір, про родину. Ця тематика, загалом притаманна українській поезії та прозі, у Степана Онисимовича висвітлена по-своєму і варта окремого дослідження. У віршах «Мама», «Балада про материнське чекання», «Мамина квітка» «Вареники з ягідками», «Вірш у двох кольорах» та інших він по-різному підходить до цього святого образу. То – лагідно-жартівливо:

*Мати, матуся, матусенька,
Мамка, матусечка, матінка,
Мама, мамуся, мамусенька,
Мамчик, мамунчик, мамусь ... [1, с. 70].*

*Вареники в цвітінні.
Де ж мамине терпіння? –*

*На вишню хоче лізти,
Щоб зараз уже їсти
Вареники з ягідками* [1, с. 79].

То – з трагічним відтінком:

*Діти мали назвати
п'ять слів із коренем «мир».
«Мама, тато, бабуся, сестричка і я»
без вагання хлоп'я написало.
Вчитель, який
став на війні сиротою в сім літ,
тихо всміхнувся
і без вагання
поставив хлоп'яті «п'ятірку»* [1, с. 35].

Інтимна лірика Степана Павленка відбиває найпотаємніші порухи ніжного і чутливого серця. Особливо гарним нам видається вірш «Біла вишня». Не можемо втриматись, аби не процитувати:

Біла вишня

<i>Біле плаття одягнула вишня.</i>	<i>Біла вишня. І дівчатко в білім.</i>
<i>Біле плаття одягнула ти.</i>	<i>Я не бачив більшої краси.</i>
<i>І навмисне стала біля вишині –</i>	<i>Обніму, приголублю несміло,</i>
<i>Хай коханий спробує знайти!</i>	<i>Доторкнусь до милої коси.</i>
<i>Та очей блакитнонебі квіти</i>	<i>І не стану говорить в нестямі.</i>
<i>І косу забула заховати.</i>	<i>Та моє мовчання голубе</i>
<i>Я тебе ще здалеку помітив.</i>	<i>Відповість ще краще, ніж словами,</i>
<i>Я тебе не міг би не впізнати.</i>	<i>Як люблю я сонячно тебе ...</i> [1, с. 64]

Звертаємо увагу і на гру слів у вірші (біля – біле – білім), використання синонімів у порівнянні кольорів (блакитнонебі – голубе) – це створює світліший настрій, ритм, додає легкості, музичності.

Вражають своєю красою та глибоким змістом вірші Степана Павленка про природу. У різних поезіях на цю тему Степан Онисимович змальовує явища природи, як-от: **сонце, вітер**: *Сонце й вітер в мені воєдино сплелись* [1, с. 27], **дощ**: *Не люблю, коли серед зими Враз лийне дощем тобі за комір* [1, с. 47] і **сніг**: *Перший сніжок. І перший цієї зими* [1, с. 35], **пори року**: *Ех, яка прийде весна! Так, бадьора! Так, ясна!* [1, с. 57], **птахів**: *Над селом кружляють журавлі. «До побачення! – гукають, – до поба-а ...»* [1, с. 28] та **звірів**: *Так, я зайчик. Живу ніби сам по собі. Є мене і в казках, і в природі* [1, с. 15], **дерева**: *Як завше, привітно торкнувшись плеча, мовила вишенька: «Доброго ранку!»* [1, с. 57] і **квіти**: *В дитячому колі – яка ж вродлива! Горять чорнобривці у юній руці* [1, с. 30] та інше.

Степан Онисимович написав декілька віршів про рідну мову, яку порівнює із зірньою, що сяє, із солов'ями у весняному гаї, розповідає про незрівнянність і велич рідного слова:

*Прекрасних мов багато на землі,
Як солов'їв у весняному гаї.
Але давайте золото мені –
Української на жодну не міняю [1, с. 68].*

Поет жив Україною, щиро вболівав за неї і мав повне право сказати: «Україна – в моєму лелечому серці» [1, с. 67]. І хоч багато поезій і сприймається крізь призму сльози і печалі, загалом ліричний герой – великий оптиміст і життєлюб. Саме цим найбільше приваблює поезія Степана Павленка.

Інша грань поетичного таланту автора книжки відкривається у віршах для дітей (розділ «Видющий пальчик»). Переконані, що ці вірші варті, аби їх видати нашим малятам масовим тиражем. Автор добре знає дитячу психологію. Він прекрасний, винахідливий оповідач і фантазер, має тонке почуття гумору і такту. У цьому розділі виокремлено цикли: «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки», «Географічні загадки». Ці вірші, можна сказати, прикладного характеру. Учитель-словесник може успішно використати їх і на уроці, і в позакласній роботі.

Розділ «Видющий пальчик» – маленький-великий шедевр, предивна казка, барвистий метеликовий дощ, *живий* мультфільм, суцільне квіткове свято!.. Дівчинка на цьому святі стає кульвнучкою для кульбабки, хлопчечко бавить свого дідуся, котрий ненароком «упав у дитинство». Чорнобривець захворів, стіл пускає коріння, футбольного м'яча покарано за вибиту шибку!.. Бешкетливі горобці перекинули криницю, дівка зжерла все, що було в кишені, слон попався в павучі тенета!.. А на вишеньках тут смачно розцвітають вареники, на ласунів «нападають» цукерки, які, до того ж, вирощує на своїй грядці Цукерковий добродій!.. Словом, дивам – нема кінця! І продовжуються вони в «Усміхнених омонімах» та інших віршах-загадках, позначених не тільки філологічною вправністю, а й глибоким «подвійним» (і «потрійним» також!) змістом [1, с. 8].

Значна частина поезій у розділі для дітей присвячена сім'ї, проблемам дитячої соціалізації в ранньому віці, бо і самі твори написані, в більшості своїй, для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку. Наприклад, вірш «Добрі вчинки» навчає маленьких допомагати та слухати дорослих.

Добрі вчинки

- Я татові тримала молоток!
- Я братику закапувала ніс!
- Я бабцю перевів через місток!
- Я по квітки ходив для мами в ліс!

– А я в диктанті із рядка в рядок
важких чотири слова переніс! [1, с. 84]

Про взаємну підтримку йдеться у вірші «Надійна підтримка»:

Доця що є силюньки
Татка обіймає:
– Не впадем, татусику, –
Я тебе тримаю! [1, с. 86]

Гарно описує Степан Онисимович у поетичних творах дитячого розділу тваринний світ: тут і ледачий кіт, який днями спить на лежанці, неслухняне кошеня, яке вибігло на вулицю, шість гусачків, які полетіли у вирій.

У поетичному доробку для дітей Степана Онисимовича є вірші на іншу тематику – це теми природи, добра і зла – всі вони відтворюють своєрідний колорит, яким насичені ці твори.

У своїй творчості автор використовує різні художні прийоми, наприклад, у поезії «Вірш у двох кольорах» ужито цікаві спонукальні форми (*зірви, зжени, зламай, замуч, забий, люби, привіт, спочинь, всміхнись*) [1, с. 87]; епітети (*зелене, тривожний, чудовий*) [1, с. 88]. Навмисне використовує повтори, але в різних ракурсах, наприклад: *Повз деревце іду зелене: «Зламай!» – схиляється до мене, Повз деревце іду зелене: «Привіт!» – схиляється до мене* [1, с. 87].

Степан Онисимович, учитель і поет, серед інших писав твори, метою яких була не лише сама поезія як складова духовного збагачення людини, а й спосіб педагогічного спрямування та виховання дітей. До таких належать вірші в розділах: «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки», «Географічні загадки».

Бровка і ласка

Бровка вмовляла хитра ласка:
– Злови курча мені! Будь ласка...
Бровка взяло тут за живе:
– Геть, волоцюжко! Хай живе! [1, с. 88].

Хоч поміняй склади місцями,
Хоч зовсім не міняй,
Слова залишаться містами
Японськими – і край.

(Токіо – Кіото) [1, с. 96].

Окремим жанром у збірці представлена добірка перекладів із Генріха Гейне, вміщено її в останньому розділі – «Мій двійнику у місячному сяйві!». У різний час Степан Павленко перекладав різних авторів: на російську мову – Василя Симоненка, з російської – Василя Федорова. З польської – «Вигадки» Веслава Брудзінського. З німецької – різних юних

авторів-дописувачів тощо [1, с. 8]. Перекладав, що особливо цінно, з оригіналу! Німецькою володів чудово. Генріх Гейне був одним з улюблених поетів, тому так уважно ставився до його поезії Степан Онисимович. У зошиті Степана Павленка ці тексти розміщені поруч з оригіналами. «Мій двійнику у місячному сяйві!..»: розділ перекладів не випадково названий цим рядком із Гейне. Адже перегуків із німецьким поетом чимало можна знайти в любовній ліриці самого автора [1, с. 10].

*... І не тужив би вітер у діброві,
І синьо так фіалка не цвіла б ...
Якби на світі не було любові,
Мене ти розлюбити не змогла б.*

(«Чи є любов на цьому грішнім світі...») [1, с. 10].

Дикі, але по-своєму привабливі й п'янки вогники шипшини перетворюються в пишні гібридні троянди, коли доходить до розділу перекладів. Узагалі, переклади Степана Павленка – окрема, ще одна дуже цікава грань його таланту [1, с. 8]. Автор свого часу писав про себе, що він не знав, як би жив без слова. І це не гучна фраза. Степан Павленко був справжнім лицарем рідного слова. У всіх його творах відчувається аура добра.

У перспективі – дослідження проблематики прозових творів збірки Степана Павленка «Вічність така коротка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Павленко С. О. Вічність така коротка: Поезія. Проза. Сатира. Переклади. Умань: АЛМІ, 2017. 304 с.

Стаття надійшла 14.09.2017 року

УДК 821.161.2.0(0.053.2)

Оксана Зелінська
(Умань, Україна)
e-mail: zelinska67@ukr.net

МОВНІ ЗАСОБИ ЗМАЛЮВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Змалювання дітей знаходить широке художнє втілення у творах українських письменників. Найважливішим мовним засобом їх зображення є лексика на позначення дітей, що об'єднує кілька тематичних груп: загальні найменування дітей, найменування за віковою ознакою, найменування за біологічною статтю, родинними